

3- HİTİT İMPARATORLUK DÖNEMİ (M.Ö.1400/1350-1180)

Ülke içindeki politik çekişmeler nedeniyle zayıflayan Eski Hitit Krallığı M.Ö. II. binin ikinci yarısında, **II. Tuthaliya** Dönemi'nde (M.Ö. 1450-1400) yeniden kuvvetlenmiş ve bir **imparatorluk haline gelmiştir**. Mısır ile Babil'in yanında Ön Asya'nın üçüncü büyük politik gücünü oluşturmuştur. Bu yeni evreye **Yeni Hitit Devleti** ya da **Hitit İmparatorluk Çağı** denir.

(slayt, 9-12, DIA 8) I. Şuppiluliuma ise ülkesinin sınırlarını Kuzey Suriye'ye, etki alanını da Kuzey Mezopotamya'ya ve M.Ö. 2. binyılın ortalarında kurulmuş olan Hurri-Mitanni ülkesine değin genişletmiş; Doğu Anadolu'nun batı kesimindeki Hurri kökenli **İşuva Krallığı'nı** ele geçirmişti. **(DIA 9)** Hükümdarlığı sırasında, Mısır firavunu Tutankhamon'un genç yaşta ölümü üzerine karısı, Hitit Krallığı'na başvurarak, kendisi için bir eş talebinde bulunmuştur (M.Ö. 1350'ler). I. Şuppiluliuma, oğullarından **Zannaza'yı** gönderdiyse de, genç prens yolda bir Mısır entrikasına kurban gitmiştir. Bu olay, Suriye topraklarına sahip olmak isteyen Mısır ve Hitit arasında, sonuçta Kadeş Antlaşması ile bitecek olan bir dizi savaşı bahanesi olmuştur.

Kadeş Savaşı

(DIA 10) II. Muşşili ölünce imparatorluk tahtına oğlu ve I. Şuppiluliuma'nın torunu II. Muvatalli (M.Ö. 1306–1282) geçer. İlk yıllarında o da Batı Anadolu'daki karışıklıklar ve ayaklanmalarla uğraşmak zorunda kalır ve sonuçta **Viluşa (İlion) kralı Alakşanduş (Aleksandros)** ile bir antlaşma yaparak huzuru sağlar. Ancak esas stratejisini Kuzey Suriye'nin egemenliği için çatışmak zorunda olduğu Mısır'a göre belirlemiştir.

Bu dönemde (M.Ö. 1290) Mısır tahtına II. Ramses çıkmış ve Suriye üzerinde hak iddia etmeye başlamıştır. Bununla ilgili olarak hükümdarlığının dördüncü yılında bir sefer düzenleyerek, Hitit İmparatorluğu'na bağlı küçük **Amurru Krallığı'nı** ele geçirmiştir. Böylelikle savaş kaçınılmaz hale gelmiştir. Kadeş (bugün Tel Nebi-mend)

kenti yakınında yapılan savaşta (M.Ö. 1285) Mısır orduları savaş düzeni almaya zaman bulamadan Hitit savaş arabalarının baskınına uğramış ancak savaşın ne şekilde sonuçlandığı açık değildir. Çivi yazılı Hitit belgelerinde bu konuda hiçbir bilgi yoktur. **(slayt, 13, DIA 11)** Buna karşılık Mısır'da Luksor kentindeki Luksor ve Karnak tapınaklarıyla, daha güneydeki Abu Simbel Tapınağı'nın duvarlarında, firavun II. Ramses'in, bunu bir zafer olarak anlatan abartılı yazıtları ve kabartmaları bulunmaktadır. Ancak savaştan sonra, çatışmayı başlatan **Amurru Krallığı'nın** yeniden Hitit'e bağlı hale gelmiş olması esas galibin Muvatalli olduğuna işaret eder.

Kadeş Barış Antlaşması

(slayt 14, DIA 12) Mısır ve Hitit devletleri arasında MÖ. 1270 yılında imzalanan **Kadeş Antlaşması**, dünyanın iki büyük gücü arasında imzalanmış ilk büyük antlaşması olma özelliğine sahiptir. Antlaşma metni o zamanın diplomatik yazı dili olan **Akkad ve Mısır** dillerinde hazırlanmıştır. Mısır'dan Hattuşa'ya yollanan ve gümüş bir tablet üzerine kazınmış olan **Akkadca** özgün nüsha bulunamamıştır. Buna karşılık aynı metnin kil tablet üzerine yazılmış olan bir kopyası Boğazköy arşivlerinde ele geçmiştir. **(slayt 15, DIA 13)** Antlaşmaya göre: bundan böyle “**Mısır ve Hitit ülkeleri arasında iyi barış ve iyi kardeşlik sonsuz olacaktır. Mısır ülkesinin kralı, Büyük Kral Ramses, Hatti ülkesine sonsuza değin saldırmayacak. Hatti ülkesinin kralı, Büyük Kral Hattuşili, Mısır ülkesine sonsuza değin saldırmayacak**” tır.

Diğer önemli belge ise 1986 yılında Boğazköy kazılarında bulunan dikdörtgen çivi yazılı bronz tablet olup **IV. Tudhaliya ile Tarhunta Kralı Kurunta** arasında imzalanan bu metin, sınır düzenlemesi ile ilgilidir. Bu eser, Anadolu'da şimdiye kadar bulunan **tek bronz** tablettir **(slayt 16)**.

III. Hattuşili'den sonra Hitit tahtına büyük kraliçe Puduhepa'nın oğullarından biri olan IV. Tudhaliya (M.Ö. 1250-1220) geçmiştir. IV. Tudhaliya babasından devraldığı saygın ve güçlü imparatorluğu sürdürmekle birlikte, ölümünden sonraki yıllarda imparatorluk hızla yıkılmaya yüz tutmuştur.

Hitit İmparatorluğu gibi büyük bir devletin sonunu getiren olaylar arasında, M.Ö. 1200 yılları civarında **Balkanlar'dan Anadolu'ya ulaşan** büyük göç dalgalarının da etkisi olabileceği düşünülür. Ancak göçebe bir yaşam sürdüren ve genellikle aşiretler çevresinde kümelenmiş köylülerden oluşan bu insanların Hitit başkenti Hattuşa'ya ulaşarak bu devlete doğrudan doğruya son vermiş oldukları kabul edilemeyecek bir varsayımdır. **Bununla birlikte bu göçler sonucunda** Batı ve Kuzeybatı Anadolu'da ortaya çıkan karmaşa-belirsizlik ortamının Hitit Devleti'nin ekonomisini olumsuz yönde etkilemiş olabileceği varsayılabilir.

Öyle anlaşılıyor ki, M.Ö. 2. binyılın son yüzyılları tüm Anadolu yarımadası için kaos ve sıkıntıların doruk noktasına ulaştığı bir dönemdi. Çeşitli yönlerden kopup gelen istilacılar ve göçmenlerin yarattığı bunalımlar sonucunda Boğazköy'ün son hükümdarı II. Şuppiluliuma'dan sonra Hitit Devleti son bulmuş, böylelikle yüzyıllardır süren mevcut durum ortadan kalkmıştır.

(slayt 17, DIA 14) Hitit İmparatorluğu'na son veren etkenler arasında en önemlisi, kuzeyde dağlık Karadeniz bölgesinde yaşayan savaşçı **KAŞKALAR'ın** M.Ö. 2. binyılın son yüzyılları içinde yaptıkları göçtür. Hitit Devleti'ne yüzyıllardır sorun yaratan bu istilacı kavim, sonuçta bir kez daha Orta Anadolu'ya inerek Hitit topraklarını yağmalamış ve Başkent Hattuşa'nın ıssızlaşmasına neden olmuş olduğu düşünülmektedir. **(slayt 18, DIA 15)** Ancak 1996 yılında Büyükkaya sırtında, başkentten yıkılıştan sonra kurulan bir yerleşme kazılmıştır. Bu bir Hitit yerleşmesi değildi. Bu yerleşme ile şehrin Demir Çağ tarihi başlamaktadır.

İç Anadolu Demir Çağı'nın ilk dönemi önceleri "Karanlık Çağ" olarak adlandırılıyordu, çünkü Hitit İmparatorluğu'nun yıkılıştan sonra yaklaşık 300 yıl devam bu dönemde hiçbir yerleşme görülüyordu. Şimdi bu döneme tarihlenen çeşitli yerler saptanmıştır. Hattuşa'nın kuzeydoğusundaki Büyükkaya yerleşmesi de bunlardan biridir. Yerleşmede Hititlerden bildiğimiz pek çok özelliğin eksik olduğu görülür: Örneğin seramik kapların üretiminde büyük ölçüde çömlekçi çarkı seri üretim aracı olarak kullanılmıştı. İlkel barınaklarının Hitit Mimarlığı ile ortak hiçbir yanı yoktu ve yazı kullanılmıyorlardı. Maddi kültürleri bariz İlk ve Orta Tunç Çağ

karakteri taşır. Öyle anlaşılıyor ki Büyük İmparatorluk çöktükten sonra yerli (kuzey) Anadolu boyları, Eski Hitit çekirdek bölgesine sızarak ülkeyi ele geçirmişlerdir. Bu insanların sözü edilen **KAŞKALAR** olma olasılığı vardır.

SANAT

Hitit İmparatorluk Çağı'nda en yüksek seviyeye ulaşan Hitit sanat eserleri sadece Hitit çekirdek bölgesinde değil, Hititler'in egemenliği altına girmiş ya da Hitit politik gücünden etkilenmiş olan çeşitli Ön Asya şehirlerinden ele geçmiştir. Hitit İmparatorluk Dönemi'nden bugüne kalan sanat eserlerinin önemli grubunu Hititler'in başkenti olan **Hattuşa/Boğazköy, Alacahöyük, Eskişar** ve Anadolu'nun Hitit etkinlik bölgelerinde yer alan merkezlerden ele geçen eserler oluşturmaktadır.

Yakındoğu'nun en önemli başkentlerinden biri olan Hattuşa, önceleri kuzeydeki alçak alanda (**Aşağı Şehir**) kurulmuştur. Güneydeki daha yüksek **Yukarı Şehir** I. Şuppiluliluma'dan itibaren inşa edilmeye başlanmış ve bayındırlık etkinliği imparatorluğun yıkılışına değin sürmüştür. **Yukarı Şehir'de** şimdilik **31 tapınak** tespit edilmiştir. Burası **tümüyle törensel amaçlara** hizmet etmek üzere tasarlanmıştı. (**slayt 19, DIA 16**) Dinsel törenler sırasında güney uçtaki **Yer Kapı'nın (Sfenksli Kapı)** da önemli bir işlevi vardı. (**slayt 20, DIA 17**) Buradaki 71 m'lik yeraltı geçidi yine törensel amaçlara hizmet etmekteydi. Halka ait konutlar ve mahalleler Yukarı Şehrin dışında tutulmuştu. Aslanlı Kapı'nın iki yanında, kenti kötülüklerden koruyan kükrer durumda iki aslan kabartması yer almaktadır. Bunlar kübik gövde yapılarıyla tipik Hitit özellikleri taşırlar

M.Ö. 1400'lerde başlayan Hitit İmparatorluk dönemi sanatı, kesintisiz olarak M.Ö. 1200'lerde Hititler'in politik güçlerini kaybedişlerine kadar sürmüştür. Hitit tasvir sanatında işlenen konular Asur Ticaret Kolonileri Çağı'nın geç evresinde başlayıp, M.Ö. 1200'lere kadar devamlı olarak dinsel ve krali olayları işlemiştir. Günlük işlerin resmedildiği olaylar bile dinsel törenlerin betimlemeleri içinde yer alır.

(DIA 18) Boğazköy'deki Hitit mabetleri, plan ve yapı tekniği bakımından ortak özellikler gösterir. Hepsinde bütün bir avlu, çevresinde sıralanmış revaklar ve odalar vardır. Tanrı heykeli kutsal mahalde/cella'dadır. Bu Hitit mabedi, bütün personeli ile büyük bir organizasyonun merkezidir.

(DIA 19) Boğazköy'de yer alan en büyük açık hava tapınağı Yazılıkaya'dır. Doğal bir kayalıkta yer alan bu açık hava tapınağı iki galerilidir. Girişteki **A Galerisi** duvarlarında Hurri kökenli tanrı ve tanrıçaların, **Hava/Fırtına Tanrısı Teşup** ve **eşi Hepat**'ın önderliğinde **Yeni Yıl Bayramı kutlamaları** için bir araya gelmeleri gösterilmiştir. Büyük panoda **Teşup** iki dağ tanrısına basar durumdadır. Karşısında, bir aslan üzerinde, **eşi Hepat** durur. Tanrı ve tanrıçalar onların gerisinde sıralanır. Girişin sağında, tapınağı yaptıran başrahip-kral IV. Tudhaliya tören giysileriyle resmedilmiştir. Sol elinde krallık simgesi kıvrık asa tutar. Sağ elinin üzerinde hiyerogliflerle adı yazılı.

B Galerisi'nde hızla koşan 12 yeraltı tanrısı ve Kılıç Tanrı kabartmalarıyla IV. Tudhaliya ve koruyucu tanrısı Şarruma panosu yer alır

(DIA 20) Hitit tasvir sanatında, mimaride kullanılan ortostadların en güzel örnekleri Alacahöyük'te görülmektedir. Ortostadların üzerinde Hitit sanatının diğer eserlerinde görüldüğü gibi dinsel konular işlenmiştir.

(DIA 21) Bu çağda büyük heykellerin, ortostadların yanında aynı üsluba göre altın, fildişi, tunç ve taştan yapılmış küçük tanrı heykelcikleri ve kabartmaları da önemli bir yer tutmaktadır. Hititli tanrıları temsil eden bu eserler, iri badem göz, çatma kaş, iri-kemerli burun ve gülümseyen dudaklarla ifade edilmişlerdir. Kabartmalarda ise, baş ve ayaklar profilden, gövde cepheden işlenmiş olup bunlar saf Hititli özelliklerdir.

Hitit Dili ve Yazısı

(DIA 22) Kendilerini Neşalı olarak adlandıran Hititler çivi yazısı ve resim yazısı (hiyeroglif) olmak üzere iki tür yazı kullanıyor ve konuştukları dile Neşa'ca (neşiumnili) adını veriyorlardı. **(DIA 23)** Her ikisi de hece sistemindeki bu yazılardan

ilki Asur Ticaret Kolonileri Çağı'nda öğrenilen Eski Babil yazısından türetilmişti. Çivi yazısı daha çok kil tabletler, bazen de tunç veya üzeri balmumu kaplı ahşap plakalar üzerine yazılıyordu. Kil tabletlerin ön yüzleri düz, arka yüzleri ise hafif dışbükeydi. Yalnızca Boğazköy'deki devlet arşivlerinde ele geçen kil tabletlerin sayısı 30.000'i aşmaktadır. Çek bilim adamı Bedrich Hrozný 1915 yılında çivi yazılı Hitit dilini okumayı başarmıştır.

Resim yazısı (Luwi hiyeroglifi) Anadolulu bir kökene dayanır ve Hititler'in yarattığı bir yazı sistemidir. M.Ö. 1650 yıllarına doğru ortaya çıktığı anlaşılan bu yazı taş anıtlar, mühürler ve çanak çömlekler üzerinde kullanılmıştır. Özellikle **halka ait mühürlerde kullanılmış olması** geniş kitlelerce daha kolay anlaşılabilirdiğinin bir belirtisi olmalıdır.